

УДК 94 (477) (092)

DOI: 10.31651/2076-5908-2024-1-56-63

Богдан ЯНИШИН

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу історії України XIX – початку XX ст.

Інституту історії України НАН України, м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0386-2530>

e-mail: bogdanyanyshyn@gmail.com

НАУКОВО-ПОПУЛЯРИЗАТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ БОГДАНА БАРВІНСЬКОГО В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Анотація. *Мета дослідження* – з'ясування особливостей науково-популяризаторської діяльності Б. Барвінського у роки Першої світової війни. **Методологічне підґрунтя** становить міждисциплінарний підхід. Особливий акцент зроблено на структурно-функціональному системному аналізі історіографічних фактів та методі критичного аналізу документального матеріалу. **Наукова новизна** статті полягає у спробі комплексної реконструкції науково-популяризаторської праці Б. Барвінського в роки Великої війни. **Підсумовуючи** історико-популяризаторську працю Б. Барвінського в роки Першої світової війни, насамперед відзначено розуміння ним відповідальної місії українського інтелігента у кризові для народу часи. Мовиться про те, що інтуїтивно відчувши вагомість історичного моменту для подальшої долі українства, він залишив звичну та комфортну для себе академічну працю і зайнявся потрібним для широких верств громадськості культурно-національним освідомленням. У фокусі його праці перебували найбільш дражливі для тогочасних галичан питання національного назовництва. Йшлося про назрілу потребу непростой у свідомісному сенсі відмови від традиційного для місцевого населення етноніму «русин» на користь більш модерного національного імені «українець». Тим самим галицький учений готував своїх земляків до виклику національної соборності, що його на порядок денний поставив розпад Російської та Австро-Угорської імперій. Також Б. Барвінський сфокусувався на «відпольщенні» ментальності галицьких українців, деконструюючи міфи польської історіографії про культурну домінацію політичних володарів східногалицьких земель над місцевим населенням. Попри зрозумілу популяризаторську місію текстів Б. Барвінського, він ніколи не поступався в них академічною ретельністю на користь пропагандистській доцільності. Це зумовило чималу поширеність й авторитетність творів ученого серед широких читацьких кіл. У підсумку, виховані певною мірою на його творах галицькі українці дали гідні відповіді на виклики новітнього українського державотворення в часи Української революції.

Ключові слова: Б. Барвінський, Перша світова війна, науково-популяризаторська праця, топонімастика, рецепція.

Bogdan YANYSHYN

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Fellow, Department of History of Ukraine XIX – early XX century, Institute of History of Ukraine of the NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0386-2530>

e-mail: bogdanyanyshyn@gmail.com

SCIENTIFIC AND POPULARIZATION WORK OF BOHDAN BARVINSKYI DURING THE FIRST WORLD WAR

Abstract. *The purpose of the study is devoted to clarifying the peculiarities of B. Barvynskyi's scientific popularization activities during the First World War. The methodological basis of the work is an interdisciplinary approach. Particular emphasis is placed on the structural and functional system analysis of historiographical facts and the method of critical analysis of documentary material. The scientific novelty of the article consists in an attempt to comprehensively reconstruct the scientific popularization work of B. Barvynskyi during the Great War. Summarizing the historical and popularizing work of B. Barvynskyi during the First World War, the article has noted his understanding of the responsible mission of the Ukrainian intellectual in times of crisis for his people. Having Intuitively felt the importance of the historical moment for the future fate of Ukrainians, Barvinsky left his usual and comfortable academic work and engaged in cultural and national awareness, which is necessary for the broad*

sections of the public. The focus of his work was on the issues of national identification that were the most sensitive for Galicians of that time. The scholar urged to abandon the ethnonym “Rusyn”, traditional for the local population, in favor of the more modern national name “Ukrainian”. In this way, the Galician scientist prepared his compatriots for the challenge of national unity, which was put on the agenda by the collapse of the Russian and Austro-Hungarian empires. B. Barvinskyi also focused on the “polonization” of the mentality of Galician Ukrainians, deconstructing the myths of Polish historiography about the cultural dominance of the political rulers of the Eastern Galician lands over the local population. Despite the clear popularizing mission of B. Barvinskyi’s texts, he never compromised academic thoroughness in them in favor of propagandistic expediency. This led to the considerable circulation and authority of the scientist’s works among wide circles of readers. As a result, Galician Ukrainians, educated to a certain extent on his works, gave worthy answers to the challenges of the newest Ukrainian state formation during the Ukrainian revolution.

Key words: B. Barvinskyi, World War I, scientific and popularization work, toponymy, reception.

Постановка проблеми. Вибух першого у людській історії світового протистояння став своєрідним підсумуванням тривалого імперського періоду в житті європейських народів. Та їх частина, що внаслідок некорисних обставин опинилися у складі інонаціональних держав, плекали надію на руйнівний для усталених політичних розкладів вплив збройного зіткнення тогочасних державних потуг. При цьому інтелігенція цих народів усвідомлювала, що без масової підтримки проєкт національної емансипації не матиме успіху. Особливо складним такий виклик був для українських інтелектуалів, адже поділений кордонами воюючих держав наш народ належав до різних конфесій, а відтак мав відмінні ментальні уявлення та мовно-діалектичні практики. Це мало наслідком загрозливу ситуацію з національним самоусвідомленням – від уявлень про історичну генезу свого народу і приналежності до певної культурно-етнічної спільноти до самоназви для відрізнєння себе від сусідів.

З огляду на репресивну національну політику російського царату, найбільш ефективну відповідь на згаданий виклик дали українські галицькі інтелектуали, які користуючись конституційними свободами Австро-Угорської монархії розгорнули інтенсивну освідомлюючу працю. Більшість з них були вихованцями львівського українознавчого осередку, що його наприкінці XIX ст. створив М. Грушевський [1–3]. Власне за прикладом свого вчителя, який вважав постійну громадську діяльність моральним обов’язком для українського інтелігента, вони в найактивніший спосіб долучилися до екзистенційно важливої справи навздогінної модернізації національно-культурної свідомості українців. І якщо про таку працю улюбленців історіографічної традиції (насамперед, С. Томашівського, М. Кордуби та І. Крип’якевича) ми на сьогодні знаємо чимало, то громадський чин більшості учнів автора «Історії України-Руси» в роки Першої світової війни і по сьогодні є малознаним. Привертаючи увагу колег до цієї проблеми, нижче зосередимося на з’ясуванні особливостей історико-популяризаторської праці незаплатеного призабутого вихованця львівської історичної школи Богдана Барвінського (1880–1958).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри чималу змістовність і полісюжетність інтелектуальної біографії Б. Барвінського, йому надалі відведено надто скромне коло публікацій, здебільшого оглядового біографічного характеру. Серед них про обставини життя та діяльності історика в роки Першої світової війни дещо йдеться в розвідці авторства І. Чорновола [4] та підготовленій А. Фелонюком біограмі до «Енциклопедії НТШ» [5]. Бібліотечні та бібліографічні сюжети інтелектуальної біографії Б. Барвінського у низці студій реконструювала О. Колосовська [6]. Проблему ж громадського виховання галицького вченого під впливом М. Грушевського та представників створеного ним львівського українознавчого осередку у низці статей [7–14] та підсумковій монографії [2] висвітлили В. Тельвак і В. Педич. Натомість питання науково-популяризаційної праці Б. Барвінського в роки Першої світової війни згадані дослідники торкалися принагідно. Ця обставина й зумовила наш дослідницький інтерес.

Мета статті полягає в з’ясуванні особливостей науково-популяризаційної діяльності Б. Барвінського у роки Першої світової війни.

Виклад основного матеріалу. Вибух Першої світової війни Б. Барвінський, як і інші представники української інтелігенції з обох боків Збруча, сприйняв з діяльним

неспокоєм. Подібно до колег-істориків, він усвідомлював, що хронічне культурне відставання українців від більш організованих сусідів може коштувати нашому народу чергового періоду тривалої бездержавності. У цій ситуації, ускладненій масовою участю українців у арміях ворогуючих імперій, він разом з іншими представниками львівської історичної школи залишив звичні наукові заняття й активно долучився до справи національного освідомлення земляків. Та якщо його приятелі по галицькому українознавчому осередку залишили Львів перед загрозою російської окупації та працювали над національним освідомленням на підконтрольній державам Троїстого союзу території, то Б. Барвінський популяризаторською працею займався безпосередньо у середовищі земляків у Львові.

Така сміливість коштувала вченому свободи, а могла й мати трагічні наслідки для його життя. Мовиться про те, що російські війська після захоплення столиці коронного краю влаштували справжнє полювання на українських інтелектуалів, бажаючи культурно обезголовити нашу націю та весь визвольний рух. Вповні очікувано, що переслідування не минули і Б. Барвінського, якого вперше разом із іншими українцями-львів'янами було заарештовано царською контррозвідкою в ніч з 17 на 18 лютого 1915 р. Ці події історик яскраво описав у знаній мемуарній студії «В московській тюрмі» [15]. Цього разу він перебував у заключенні без висунення йому якихось звинувачень до 2 березня. Вдруге окупанти заарештували галицького історика 21 квітня 1915 р. і протримали його у львівській буцегарні майже тиждень. Зрештою, Б. Барвінський мав бути заарештований і втретє в останні дні перебування російської армії у Львові в ніч з 19 на 20 червня 1915 р., але тоді йому вдалося буквально вислизнути з рук царських жандармів і він щасливо уникнув долі багатьох висланих до російської глибинки наддністрянських інтелектуалів, чимало з яких так і не повернулися до рідного краю.

Незважаючи на ці переслідування, Б. Барвінський невтомно працював над культурно-національним освідомленням українців, готуючи науково-популярні праці та друкуючи їх на шпальтах віденської і західноукраїнської преси (часописи «Вістник СВУ», «Діло», «Вперед!», «Українське слово» та ін.), а також видаючи окремими брошурами у науково-популярних серіях Союзу визволення України. Найбільше цих праць стосувалися проблематики українського назовництва й були покликані популяризувати серед широких кіл громадянства такі національні топоніми й етніміми, як «Україна» й «українець». Актуальність звернення вченого до цих проблем була зумовлена тогочасною агресивною пропагандою москвофілів, які маніпулюючи подібністю самоназви місцевого населення «русин» до етніміму «росіянин» переконували малограмотних у своїй масі галицьких українців, що вони є найбільш західною сполонізованою частиною «великої и неделимой». Тож Б. Барвінський, чітко усвідомлюючи небезпеку цієї ідейної облуди, сфокусувався на поясненні землякам історичних особливостей появи та видозміни українських етнімімів. Цікаво, що згадуваний вище дослідник біографії вченого І. Чорновол вказує на те, що ці студії були нібито інспіровані батьком галицького вченого – авторитетним політиком і громадським діячем Олександром Барвінським [4, с. 430]. З цим складно погодитися з двох головних причин. По-перше, О. Барвінський в роки війни здебільшого перебував у столиці Австро-Угорщини Відні та в своєму листуванні з сином не піднімав топонімічної проблематики. По-друге, слід мати на увазі, що питаннями національного назовництва Б. Барвінський почав займатися ще на початку ХХ ст. в руслі загальної проблематики львівської історичної школи [16–17] і в роки війни лише поглиблював раніше опрацьовані сюжети.

Загалом, протягом Першої світової війни Б. Барвінський присвятив національному назовництву шість різнопланових праць. В них він першочергово звернувся до пояснення історичної генези тоponіму «Русь» та доводив його приналежність українському етносу. Підносячи актуальність цієї проблеми, історик наголосив: «Ледви чи є на світі, крім українського народу, другий народ, якому довело би ся вести боротьбу за своє народне ім'я, якому важив би ся хто небусть заперечувати права до його народнього імени. А бореться наш народ за своє ім'я не від нині тай не від вчора: се боротьба цілих століть, цілих людських поколінь» [18, с. 1]. Ця боротьба українського народу за своє народне ім'я, твердить

галицький дослідник, почалася вже з другої половини XIV ст., а саме від моменту занепаду його державного життя.

Сягаючи генези національного імені, Б. Барвінський пояснював, що саме з Київської землі та з її осередку Києва вийшло старе історичне ім'я нашого народу і його земель «Русь, Русин, руський». І хоча ще тривалий час (XI–XII ст.) ці назви пов'язуються лише з Київщиною, вже наприкінці XII ст. починає проявлятися свідомість, що «Русь» – це всі землі нашого народу на противагу до північних та східних земель, заселених хоча й близько спорідненими племенами тої-ж самої східно-слов'янської галузі, до якої належить і наш народ, з котрих однаке витворився в зовсім інших умовах розвитку цілком окремих – ментально і політично – московський народ.

Тривалий час, інформує дослідник, і над цими племенами панували наші київські князі, несучи поміж них християнську віру й освіту. Постали там і численні удільні князівства, але спільного народного імені ці землі не мали: кожна з них звалася своїм власним іменем. «Русь» – це була для північних літописців Київщина і її протиставляють вони під цим іменем виразно своїм землям. Утім, в середині XIII ст. під ударами татарської орди Київ упав остаточно, а в північно-східних землях дедалі більшої ваги набувало одно з тамошніх князівств – Московське зі своїм осередком Москвою, яке стало насильно приєднувати своїх сусідів. У той же час, як у першій половині XIV ст. тратить свою самостійність остання частина давньоруської держави Галицько-волинське князівство (яке потрапило під владу Польщі й Литви), московські князі, вважаючи себе спадкоємцями колишньої Руської держави як потомки київських князів, починають підписуватися титулом «великих князів всеї Руси». Слідом за Миколою Костомаровим Б. Барвінський констатує, що нашому народові «загарбано його народне ім'я» [18, с. 1]. Ба більше, московські князі стали вважати свої землі властивою, старшою Русю. Тоді то вирінає вперше на означення північно-східних земель ім'я «Велика Русь», а на означення усіх заселених українцями земель – ім'я «Мала Русь». Втім, наголошує учений, позначення усіх земель нашого народу іменем «Мала Русь» не має ніякої історичної основи, адже на противагу витвореній київськими князями цілій давньоруській державі, «Малою Русю» звалася в першій половині XIV ст. Галицько-волинська держава.

Незважаючи на таке історичне шахрайство, продовжує своє пояснення Б. Барвінський, серед нашого народу була настільки сильно закорінена свідомість приналежності його землям імені «Русь», що пам'ять про це жила ще й в часах козаччини, бо й Хмельницький називав себе «руським самодержцем» або «Гетьманом Запорозького війська і всіх Русий». Втім, після входження наших правобережних теренів до складу московської держави постала потреба відрізяти себе від східних окупантів. Галицький історик вказує: «Скоро однаке московський народ загарбав нам наше народне ім'я «Русь» і «руський», наш народ у почуванні своєї відрубності став уживати нового імені, хоч зарівно стародавнього, яктамто: свої землі став він звати «Україною», а себе «Українцями», «українським народом»» [18, с. 1].

Підійшовши до моменту появи на історичній арені топоніму «Україна», Б. Барвінський особливо багато уваги приділив його популяризації серед галицької громади, виправдано надаючи цій справі особливої значущості з огляду на актуальність соборницьких викликів, які стояли перед нашим народом у роки Першої світової війни. З огляду на це, історик пояснює своєму читачеві, що вже в XII–XIII ст. «Україною» звалися в наших літописах пограничні землі українського народу (наприклад, Переяславщина, галицьке Пониззя й Забужжя). Щоправда, твердить учений, й у Московщині пограничні землі звалися «Україною», втім там ця назва ніколи не вийшла поза значення прикордоння й невдовзі зникає. Зовсім по іншому було у випадку нашого народу, який обирає цей топонім для власної самоназви для відрізнення від східного сусіда і надає йому в літературних пам'ятках навіть певної антропоморфізації. Б. Барвінський твердить: ««Україна» стає у нашого народу чимсь незвичайним, чимсь живим, що вмє плакати над своєю долею. В наших літописах, народніх піснях і інших творах нашого письменства читаємо, як Україна «стогне», «журиться», «сумує й оплакує», «ляментує» і т. и. Видно з сього, що нашій «Україні» судилося стати чимсь більше, ніж звичайним пограничем» [19, с. 3]. Вже в XVI ст., твердить галицький учений, стрімко поширюється ім'я «Україна» й

приходить на означення всього середнього та нижнього Подніпров'я. І як це вже було в нашій історії, цікаво помітив дослідник, саме з Києва в часах козаччини поширився топонім «Україна», як колись звідти ж у княжих часах розширилося на всі землі нашого народу ім'я «Русь».

Рішучий зворот, наголошує Б. Барвінський, у розумінні значення імені «Україна» спричинили війни Хмельницького: народ став почувати себе великою одиницею й відчувати спільну приналежність поодиноких земель. Тож «Україна» в цьому часі для нашого народу це вже не якийсь прикордоння, не Подніпров'я, а всі його етнічні землі «від Сяну до Дону». Власне відтепер, пояснює історик, назва «Русь» стала тотожною з іменем «Україна» і навіть почала поступатися останньому за популярністю. Ба більше, цей топонім набирає особливої популярності і в країнах Західної Європи для позначення заселених нашим народом земель. Як досвідчений картограф, Б. Барвінський переконливо ілюструє це на багатьох прикладах. Так, голландські й французькі географічні карти з XVI й XVIII ст. зображують поодинокі частини «великої України», а саме Київщину, Волинь, Поділля, Брацлавщину, Червону Русь (Галичину) й Покуття (з містами Галичем, Коломиєю й ін.), а місто Львів зачислене там до «більших міст України». В деяких західноєвропейських географічних словниках іменем «Україна» покривається й Холмщина. Особливої ж спектакулярності територіальний образ України набув на мапах «славного французького інженера Бопляна», що довгий час перебував на службі в польського короля Яна Казимира й подорожуючи нашими теренами, видав у 1651 та 1660 рр. свої загально знані докладні мапи [20]. «З усього вище сказаного виходить ясно, – підсумовує свої розважання Б. Барвінський, – що вже від половини XVII ст. існує нове загально народне імя: «Україна», «Українець», «український», та що ані польські ані московські сусіди не можуть ніяк заперечити нашому народови історичного права до вживання сього імені» [18, с. 1].

Переконавши свого галицького читача у доцільності використання етноніму «український» для власної самоідентифікації, Б. Барвінський окрему увагу присвятив поясненню найбільш влучного маркування північно-східного сусіда. Тут він одразу рішуче заперечив історичні права та семантичну узasadненість поширеного у той час топоніму «Великоросія». Адже, за слушною логікою вченого, якщо визнати права етноніму «великорос», то треба буде не лише погодитися з виправданістю накиненого нам імені «малорос», але й визнати нашу культурну й етнічну спорідненість із росіянами і, навіть, історичну залежність від них, оскільки у масовій свідомості топонім «Великоросія» хибно розуміється як більш давня і традиційна назва. Тому Б. Барвінський звернувся до громади «з горячою просьбою, щоби раз на все покинула всякий фальшивий встид перед уживанням імені «Московщина, Москаль, московський», коли сього не встидався наш безсмертний геній, Тарас Шевченко» [21, с. 10–11].

Підсумовуючи свої топонімічні розважання, вчений запевняє українського читача, що відтак немає жодної підстави вживати стосовно північно-східного сусіда назв «Росія, росіянин, російський». Адже тим самим українці самі легалізують факт викрадення власного національного імені й добровільно погоджуються з московськими книжниками, які маніпулятивно писали про перехід давньоруської культурної та політичної традиції на землі північно-східної Русі. Недоречність такого називання Б. Барвінський також узasadнював фактом розпаду Російської імперії після більшовицького перевороту, адже якщо стара держава перестала існувати, то й похідний від неї політонім має канути у Лету. З огляду на це, галицький інтелектуал висновує: «Не стало вже Російської держави, остав нині лише народ, але він ані «російський», ані «великоруський», а тільки «московський». [...] Шануймося самі себе, то й нас будуть шанувати!» [21, с. 16].

Поряд із топонімічними студіями, Б. Барвінський дещо уваги присвятив проблемі українсько-польських взаємин. Адже Перша світова війна показала, що на заселені українцями терени Східної Галичини після розпаду Австро-Угорської імперії наперекір логіці постановля модерних етнічних держав претендуватиме відновлена Річ Посполита. Свої права поляки узasadнювали не стільки фактом домінації польського землеволодіння та політичною перевагою, скільки створеним міфом про чималі зусилля, покладені

поляками на культурне перетворення східногалицьких теренів після їхнього потрапляння до орбіти королівської влади. У фокусі цього міфу перебувало питання про заснування головного вищого навчального закладу краю – Львівського університету. З'ясуванню цієї проблеми Б. Барвінський присвятив розлогу розвідку «Предтеча Університету ім. Франца І у Львові (Критичні замітки до питання про генезу Львівського університету)» [22]. Вона стала своєрідним підсумуванням його більш ранніх праць, зосереджених на генезі вищої школи у столиці галицького краю [23].

Український історик пояснив, що його польські колеги всіляко намагалися затерти факт заснування Львівського університету імператором Йосифом II, тим самим заперечуючи його німецькі початки. Натомість, вони скомбінували генезу вищої львівської вищої школи від фондової польським королем Яном Казимиром в 1661 р. єзуїтської академії. Вказуючи на маніпулятивність реконструкцій польських інтелектуалів, Б. Барвінський зосередився на доведенні очевидності того історичного факту, що першим фундатором Львівського університету був саме цар Йосиф II, який адресував свою фундацію власне для місцевого українського населення, оскільки культурні потреби поляків від доби середньовіччя задовольняв Ягеллонський університет. Відтак на підставі розлогої джерельної бази та чималої історіографічної традиції галицький учений аргументовано наголосив, що «можемо заявити з повною історичною сумлінністю, що предтечею сього університету був Йосифинський Університет, а не Львівська Єзуїтська Академія» [22, с. 41]. Принагідно відзначимо, що така громадська позиція й наукова сумлінність у деконструкції польського культурницького міфу коштувала Б. Барвінському улюбленої роботи: після захоплення поляками Львова його було звільнено з посади працівника бібліотеки Львівського університету, яку він займав ще від 1908 р., на тій формальній підставі, що історик відмовився скласти присягу новітнім окупантам наддністрянських теренів.

Насамкінець, стисло торкнемося проблеми рецепції культурно-просвітницької діяльності Б. Барвінського у роки Першої світової війни [25, с. 7–24]. Так, його топономастичні студії набули чималої популярності й авторитетності серед широких кіл української громадськості. Про це свідчить хоча б той факт, що згадувана вище праця історика «Звідки пішло ім'я «Україна?»» перевидавалася аж тричі окремими брошурами від Відня до Вінниці, а географія її читацької аудиторії охоплювала як наддністрянські, так і наддніпрянські терени. Не менш почитною була й студія галицького вченого про історичні витоки Львівського університету, адже вона також була опублікована не тільки на шпальтах галицької періодики, але й для ширшого охоплення читацької аудиторії вийшла чималим накладом окремою брошурою.

Висновки. Підсумовуючи історико-популяризаторську працю Б. Барвінського в роки Першої світової війни, насамперед відзначимо розуміння ним відповідальної місії українського інтелігента у кризові для народу часи. Мовиться про те, що інтуїтивно відчувши вагомість історичного моменту, він залишив звичну та комфортну для себе академічну працю і зайнявся потрібним для широких верств української громадськості культурно-національним освідомленням. У фокусі його праці перебували найбільш дражливі для тогочасних галичан питання національного назовництва. Йшлося про назрілу потребу непростой у свідомісному сенсі відмови від традиційного для місцевого населення етноніму «русин» на користь більш модерного національного імені «українець». Тим самим галицький учений готував своїх земляків до виклику національної соборності, що його на порядок денний поставив розпад європейських імперій. Також Б. Барвінський сфокусувався на «відпольщенні» ментальності галицьких українців, деконструючи міфи польської історіографії про культурну домінацію політичних володарів східногалицьких земель над місцевим населенням. Відзначимо, що попри зрозумілу популяризаторську місію текстів Б. Барвінського, він ніколи не поступався в них академічною ретельністю на користь пропагандистській доцільності. Це зумовило чималу поширеність й авторитетність творів ученого серед широких читацьких кіл. В підсумку, виховані певною мірою на його текстах галицькі українці дали гідні відповіді на виклики новітнього українського державотворення.

Список літератури

1. Тельвак В., Педич В. Львівська історична школа Михайла Грушевського: комунікативна природа та психологічний клімат. *Історіографічні дослідження в Україні*. 2014. Вип. 25. С. 26–53.
2. Тельвак В., Педич В. Львівська історична школа Михайла Грушевського. Львів, 2016. 440 с.
3. Telvak V., Pedych V., Telvak V. Historical school of Mykhailo Hrushevsky in Lviv: formation, structure, personal contribution. *Studia Historiae Scientiarum*. 2021. Vol. 20. S. 239–261.
4. Чорновол І. Син «руського станьчика»: Богдан Барвінський. *Багатокультурне історіографічне середовище Львова в XIX і XX століттях*. Львів; Жешув, 2006. Т. IV. С. 421–434.
5. Фелонюк А. Барвінський Богдан. *Наук. т-во ім. Шевченка. Енциклопедія / Том I, А–Бібл.* Львів, 2012. С. 426–430.
6. Колосовська О. «Нагорода за кривду» чи «сповнення обов'язку»: бібліотечна діяльність Богдана Барвінського (1908–1947). *Вісник Львівського університету. Серія: Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології*. 2008. Вип. 3. С. 191–99.
7. Тельвак В. «Історичні вправи» Михайла Грушевського у Львівському університеті: спроба реконструкції. *Український археографічний щорічник*. 2016. Вип. 19/20. С. 313–322.
8. Тельвак В. Львівський університет у становленні історичної школи Михайла Грушевського. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2014. Вип. 10. С. 46–52.
9. Тельвак В. Студентська аудиторія Михайла Грушевського Львівського університету: кількісна динаміка, етнічний склад, дидактичні преференції. *Український історичний журнал*. 2023. № 6. С. 288–304.
10. Тельвак В., Владига О., Журавльов С. Студентська аудиторія Михайла Грушевського філософського факультету Львівського університету: склад та динаміка. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*. 2023. Вип. 12/54. С. 84–99.
11. Тельвак В., Педич В. Персональний склад львівської історичної школи Михайла Грушевського: методологічний аспект. *Проблеми гуманітарних наук. Серія «Історія»*. 2015. Вип. 36. С. 18–35.
12. Тельвак В. Михайло Грушевський та Олександр Барвінський на тлі українського руху кінця XIX – першої третини XX століття. *Записки НТШ. Праці Історично-філософської секції*. Т. ССLXX. 2017. С. 82–102.
13. Тельвак В., Педич В. Львівська історична школа Михайла Грушевського: культура конфлікту. *Spheres of culture. Journal of Philological, Historical, Social and Media Communication, Political Science and Cultural Studies*. 2015. Vol. X. S. 234–241.
14. Тельвак В., Педич В. Львівська історична школа Михайла Грушевського: становлення, функціонування, структура. *Galicja. Studia i materiaiy*. 2015. № 1. S. 229–251.
15. Барвінський Б. В московській тюрмі (у річницю масових ув'язнень українців в ніч з 17 на 18 лютого 1915 року). *Українське слово*. 1916. Ч. 45. С. 2; Ч. 46. С. 1; Ч. 47. С. 1–2; Ч. 48. С. 1.
16. Барвінський Б. Русь, Україна – Ruthenen, Russen. *Руслан*. 1909. Ч. 37. С. 1–2; Ч. 38. С. 1–2; Ч. 39. С. 1; Ч. 40. С. 1–2; Ч. 41. С. 1–2; Ч. 42. С. 1–2; Ч. 43. С. 1–2.
17. Барвінський Б. Ruthenen а Русини. *Руслан*. 1909. Ч. 22. С. 1–2.
18. Барвінський Б. Боротьба за народне імя (Русь – Україна). *Вперед!* 1919. № 5. С. 1.
19. Барвінський Б. Звідки пішло ім'я «Україна»? Відень, 1916. 14 с.
20. Барвінський Б. Звідки пішло ім'я «Україна»? *Вістник СВУ*. 1916. Ч. 71–72. С. 88–90; Ч. 73–74. С. 105–107.
21. Барвінський Б. Історичні права українського народу до його народнього імені. Відень; Київ, 1918. 16 с.
22. Барвінський Б. Предтеча Університету ім. Франці I у Львові (Критичні замітки до питання про генезу Львівського університету). Львів, 1917. 41 с.
23. Вінковський Т. [Барвінський Б.]. Йосиф II чи Ян Казимир? (З нагоди святкування мнимі 250-літної річниці естования Львівського Університету). Львів, 1912. 8 с.
24. Тельвак В., Качмар В., Журавльов С. (упоряд.). Каталог студентів Михайла Грушевського Львівського університету. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2023. 358 с.

References

1. Telvak, V., Pedych, V. (2014). Lviv historical school of Mykhailo Hrushevskyi: communicative nature and psychological climate. *Istoriografichni doslidzhennia v Ukraini [Historiographic research in Ukraine]*, 25, 26–53 [in Ukrainian].
2. Telvak, V., Pedych, V. (2016). *Lviv Historical School of Mykhailo Hrushevskyi*. Lviv [in Ukrainian].

3. Telvak, V., Pedych, V., Telvak, V. (2021). Historical school of Mykhailo Hrushevsky in Lviv: formation, structure, personal contribution. *Studia Historiae Scientiarum*, 20, 239–261 [in English].
4. Chornovol, I. (2006). Son of the “Russian Stanchik”: Bohdan Barvinskyi. *Bahatokulturne istoriohrafichne seredovyshe Lvova v XIX i XX stolittiakh [Multicultural historiographic environment of Lviv in the 19th and 20th centuries]*, Lviv; Rzeszow, IV, 421–434 [in Ukrainian].
5. Felonyuk, A. (2012). Bohdan Barvinskyi. [Science to them Shevchenko. Encyclopedia / Volume I, A–Bibl], Lviv, 426–430 [in Ukrainian].
6. Kolosovska, O. (2008). “Reward for wrongdoing” or “fulfilment of duty”: library activity of Bohdan Barvinskyi (1908–1947). *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii: Knyhoznavstvo, bibliotekoznavstvo ta informatsiini tekhnologii [Bulletin of Lviv University. Series: Book studies, library studies and information technologies]*, 3, 191–199 [in Ukrainian].
7. Telvak, V. (2016). Mykhailo Hrushevskyi’s “Historical exercises” at Lviv University: an attempt at reconstruction. *Ukrainskyi arkeohrafichnyi shchorichnyk. Nova serii [Ukrainian archeographic yearbook. New series]*, 19/20, 313–322 [in Ukrainian].
8. Telvak, V. (2014). Lviv University in the formation of the historical school of Mykhailo Hrushevskyi. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk [Actual issues of humanitarian sciences]*, 10, 46–52 [in Ukrainian].
9. Telvak, V. (2023). Student auditorium of Mykhailo Hrushevskyi of Lviv University: quantitative dynamics, ethnic composition, didactic preferences. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal [Ukrainian historical magazine]*, 6, 288–304. [in Ukrainian].
10. Telvak, V., Vladyga, O., Zhuravlyov, S. (2023). Student audience of Mykhailo Hrushevsky Faculty of Philosophy of Lviv University: composition and dynamics. *Problemy humanitarnykh nauk. Serii «Istoriia» [Problems of humanitarian sciences: a collection of scientific works of Drohobytsh Ivan Franko State Pedagogical University. History series]*, 12/54, 84–99 [in Ukrainian].
11. Telvak, V., Pedych, V. (2015). Personnel of the Lviv historical school of Mykhailo Hrushevskyi: methodological aspect. *Problemy humanitarnykh nauk. Serii «Istoriia» [Problems of humanitarian sciences. “History” series]*, 36, 18–35 [in Ukrainian].
12. Telvak, V. (2017). Mykhailo Hrushevskyi and Oleksandr Barvinskyi against the background of the Ukrainian movement of the end of the 19th – the first third of the 20th century. *Zapysky NTSh. Pratsi Istorychno-filosofskoi sekcii [Notes of NTSh. Proceedings of the Historical and Philosophical Section]*, CCLXX, 82–102 [in Ukrainian].
13. Telvak, V., Pedych, V. (2015). Lviv historical school of Mykhailo Hrushevsky: the culture of conflict. *Spheres of culture. Journal of Philological, Historical, Social and Media Communication, Political Science and Cultural Studies*, X, 234–241 [in Ukrainian].
14. Telvak, V., Pedych, V. (2015). Mykhailo Hrushevskyi Lviv Historical School: Formation, Functioning, Structure. *Galicja. Studia i materialy [Galicia. Studies and materials]*, 1, 229–251 [in Ukrainian].
15. Barvinskyi, B. (1916). In a Moscow prison (on the anniversary of the mass imprisonment of Ukrainians on the night of February 17–18, 1915). *Ukrainske slovo [Ukrainian word]*, 45, 2; 46, 1; 47, 1–2; 48, 1 [in Ukrainian].
16. Barvinskyi, B. 1909. Rus, Ukraine - Ruthenen, Russen. *Ruslan [Ruslan]*, 37, 1–2; 38, 1–2; 39, 1; 40, 1–2; 41, 1–2; 42, 1–2; 43, 1–2 [in Ukrainian].
17. Barvinskyi, B. (1909). Ruthenen and Rusyns. *Ruslan [Ruslan]*, 22, 1–2 [in Ukrainian].
18. Barvinskyi, B. (1919). Struggle for a national name (Russia – Ukraine). *Vpered! [Forward!]*, 5, 1 [in Ukrainian].
19. Barvinskyi, B. (1916). *Where did the name “Ukraine” come from? Vienna* [in Ukrainian].
20. Barvinskyi, B. (1916). Where did the name “Ukraine” come from? *Vistnyk SVU [Herald of SVU]*, 71–72, 88–90; 73–74, 105–107 [in Ukrainian].
21. Barvinskyi, B. (1918). *Historical rights of the Ukrainian people to their national name. Vienna; Kyiv* [in Ukrainian].
22. Barvinskyi, B. (1917). *Forerunner of the University named after Francis I in Lviv (Critical notes on the question of the genesis of Lviv University)*. Lviv [in Ukrainian].
23. Vinkovskiy, T. [Barvinskyi, B.]. (1912). *Joseph II or Jan Casimir? (On the occasion of the celebration of the supposed 250-year anniversary of Lviv University)*. Lviv [in Ukrainian].
24. Telvak, V. Kachmar, V. Zhuravlov, S. (ed.) (2023). *Catalog of students of Mykhailo Hrushevskyi of Lviv University*. Lviv [in Ukrainian].

Надійшла до редакції / Received: 18.04.2024

Схвалено до друку / Accepted: 03.06.2024